

Roman Kurzeja

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu

Pożądanee cechy osobowości nauczyciela wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego – perspektywa studentek Instytutu Pedagogicznego Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu

I. Wprowadzenie

Nauczyciel jest osobą wywierającą ogromny wpływ na dziecko. Młody człowiek, obserwując wychowawcę, uczy się od niego wielu kluczowych umiejętności oraz kompetencji, które później przenosi na grunt własnej praktyki społecznej. Nauczyciel wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego od pierwszych dni pobytu dziecka w przedszkolu, szkole czy innej placówce staje się dla niego wzorem, a z czasem autorytetem. Na jakość tej relacji wpływa wiele czynników. Poza sumiennym przygotowaniem praktycznym i merytorycznym istotna pozostaje osobowość nauczyciela, gdyż oddziałuje ona na sposób jego funkcjonowania oraz na to, jak postrzega on świat i ludzi. Odgrywa też ważną rolę w budowaniu i podtrzymywaniu przez niego kontaktów z innymi ludźmi (Oleś, 2003, s. 24).

Przedszkole, a później szkoła stają się dla dziecka drugim po domu najważniejszym miejscem socjalizacji. To tutaj zdobywa ono wiedzę o otaczającym je świecie społecznym oraz o samym sobie. Dziecko w sojuszu z nauczycielem uczy się zasad właściwego funkcjonowania i działania w grupie rówieśniczej, przyswaja zasady etyczne i moralne, z którymi się później utożsamia, rozwija swe zainteresowania i pasje, a co za tym idzie – kształtuje własną osobowość. Aktywny udział w tym procesie wznrastania i szeroko pojętego rozwoju należy do nauczyciela. Należy zatem stwierdzić, że to on współtworzy osobowość swojego podopiecznego (Paśko, 2016, s. 106).

Zamierzeniem teoretyczno-poznawczym niniejszej pracy było ukazanie wzorca osobowościowego nauczyciela wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego widzianego z perspektywy studentek pierwszego roku kierunku *pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna* w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Nowym Sączu.

II. Osobowość nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej

Osobowość to termin, który w literaturze przedmiotu definiowany bywa wielorako. Gordon W. Allport (1937, s. 48, za: Oleś, 2003, s. 26) przytacza następującą definicję: *osobowość* jest to 'dynamiczna organizacja wewnątrz jednostki tych psychofizycz-

nych systemów, które determinują unikalne przystosowanie do środowiska'. Inną definicję *osobowości* sformułował Lawrence A. Pervin (2002, s. 416); według tego autora *osobowość* to 'złożona całość myśli, emocji i zachowań, nadająca kierunek i wzorzec (spójność) życiu człowieka'. Wincenty Okoń (1984, s. 105) z kolei *osobowość* określa mianem 'zespołu właściwości i procesów psychofizycznych, odróżniających daną jednostkę od innych, wpływającego na organizację jej zachowania, a więc na stałość w nabywaniu i porządkowaniu doświadczeń, wiadomości i sprawności, w reagowaniu emocjonalnym w stosunkach z innymi oraz na stałość w wyborze celów i wartości'.

Problem dotyczący wpływu osobowości na skuteczność podejmowanych przez nauczycieli oddziaływań dydaktycznych jest stale aktualny, a co za tym idzie – był i pozostaje obiektem uwagi zarówno psychologów, jak i pedagogów. Prowadzone przez nich badania oraz tworzone opracowania skupiały się na identyfikacji tych cech osobowości nauczyciela-wychowawcy, które sprzyjają i ułatwiają mu pełnienie roli zawodowej (Kosyrz, 2005, s. 105–106). Stefan Baley (1960, s. 242) wymienia szereg cech predysponujących do bycia nauczycielem: dokładność, ambicję, żywość, pogodne usposobienie, gotowość do wypowiadania pochwał, przystępność, opanowanie i troskę. Ponadto przytacza propozycję dwóch amerykańskich autorów M. Blackforda i M. Newcomba, którzy stworzyli listę pożądanych cech nauczyciela-wychowawcy. Przymioty te zostały sklasyfikowane według następujących kryteriów:

- *aspekt fizyczny* – zdrowie, atrakcyjny wygląd, stateczność i wytrzymałość;
- *aspekt umysłowy* – umiejętność bystrej obserwacji, rozsądek, opanowanie języka, znajomość ludzkiej natury, poczucie humoru, systematyczność, umiejętność koncentracji;
- *aspekt uczuciowy* – życzliwość, sprawiedliwość, uczciwość, miłość do dzieci, pogoda umysłu;
- *aspekt wolicjonalny* – pracowitość, cierpliwość, opanowanie, wytrwałość, punktualność.

Według Mari Przetacznik-Gierowskiej i Ziemowita Włodarskiego (2014, s. 300–302) nauczyciel-wychowawca powinien wykazywać zainteresowanie dziećmi oraz dostrzegać i respektować podmiotowość każdego z podopiecznych. Ponadto dobry nauczyciel to taki, który odnajduje zadowolenie z przebywania wśród dzieci oraz jest świadomy tego, że to między innymi od niego będzie zależało, jakimi ludźmi one w przyszłości zostaną. Kluczową cechą nauczyciela-wychowawcy wpływającą na jakość relacji budowanej z podopiecznym pozostaje empatia, czyli umiejętność wczuwania się w stan drugiego człowieka. Za istotne w pracy z dziećmi uznaje się także ogólne usposobienie nauczyciela i atmosferę, którą tworzy. Anna Klim-Klimaszewska (2010, s. 162–163) podkreśla, że odpowiednie cechy osobowości nauczyciela-wychowawcy są bardzo ważne, ponieważ determinują jakość pracy, co ma ogromne znaczenie w przypadku kontaktu z dziećmi w wieku przedszkolnym oraz wczesnoszkolnym. Spośród wielu różnych cech najczęściej wymienia się: zrównoważenie psychiczne, umiejętność nawiązywania kontaktu z dzieckiem, wrażliwość na losy dzieci oraz doświadczane przez nich trudności, entuzjazm wobec przejawów życia i aktywności podopiecznych. Ewa Sosnowska-Bielicz (2019, s. 172) na podstawie przepro-

wadzonych badań na grupie nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej zidentyfikowała cechy składające się na sylwetkę nauczyciela pracującego z dziećmi na poziomie edukacji wczesnoszkolnej. Cechy te zostały podzielone na trzy kategorie:

- *cechy bazowe* – wszechstronny, gruntownie wykształcony, posiadający wiele talentów;
- *niezbędne cechy osobowe* – lubiący dzieci, przyjaźnie do nich nastawiony, opanowany, wyrozumiały, cierpliwy, życzliwy, opiekuńczy, ciepły, kreatywny, pomysłowy, otwarty, elastyczny, aktywny;
- *pożądane cechy osobowe* – pasja, wysoka kultura osobista, wysoka kultura języka, optymistyczne nastawienie, adekwatna aparycja.

Joanna Nowak (2017, s. 97–99) prowadziła badania dotyczące preferowanych cech nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej, którymi objęci zostali nauczyciele oraz rodzice dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Wykazały one, że zdaniem nauczycieli najistotniejszymi cechami są:

- odpowiedzialność,
- przyjazny stosunek do dzieci,
- nieustanne wyszukiwanie nowych rozwiązań.

Jako kolejne przymioty wykazali oni:

- spokojne usposobienie,
- bycie miłym w stosunku do dzieci.

Z kolei rodzice dzieci uznali, że nauczyciel wychowania przedszkolnego powinien się charakteryzować przede wszystkim:

- odpowiedzialnością

oraz często zwracali uwagę na:

- przyjazne nastawienie do dzieci,
- uprzejmość,
- dobry stan zdrowia,
- dobrą sprawność fizyczną,
- przyjemną aparycję.

Olimpia Gogolin i Eugeniusz Szymik (2018, s. 243–247) na podstawie badań uczniów klas I–III szkół podstawowych stwierdzili, że cechami, które w największym stopniu wzbudzają sympatię uczniów, są życzliwość, dobroć, niesienie pomocy w nauce i udzielanie rad, umiejętność nauczania, poczucie humoru, troskliwość, mądrość, uczciwość i wyrozumiałość. W badaniu zidentyfikowano także postawy, którymi powinien się cechować, zdaniem dzieci, dobry nauczyciel. W opinii uczniów dobry nauczyciel to taki, który: jest miły i uprzejmy, sprawiedliwy i obiektywny, dobrze uczy i dobrze tłumaczy i/lub potrafi zainteresować przedmiotem, pomaga i wysłucha oraz bywa życzliwy i umie zrozumieć. Na podstawie przytoczonych w rozdziale teoretycznym informacji i opinii wielu badaczy warto podkreślić, że szczególnie istotnymi cechami osobowości, którymi powinien się wyróżniać nauczyciel wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego, jest pozytywne nastawienie do dziecka jako podmiotu swoich oddziaływań, empatia, cierpliwość oraz życzliwość.

III. Zarys projektowy metodologii badań własnych

Celem zaprojektowanych i przeprowadzonych w styczniu 2022 roku badań było przedstawienie wzorca osobowego nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej widzianego z perspektywy studentek pierwszego roku kierunku *pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna* PWSZ oraz ustalenie motywacji badanych leżącej u podstaw podjęcia decyzji odnośnie do chęci zostania nauczycielem.

Na potrzeby badań sformułowano następujące problemy badawcze:

- *Czy badana grupa studentek docenia wpływ osobowości na jakość pracy nauczyciela?;*
- *Czy badana grupa studentek docenia takie cechy nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, jak cierpliwość, wyrozumiałość i przyjazne nastawienie do ucznia, które ułatwiają budowanie poprawnej relacji z dzieckiem?;*
- *Czy badana grupa studentek uzna empatię za cechę istotną u nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej?*

oraz

- *Czy na podjęcie decyzji o chęci zostania w przyszłości nauczycielem wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego wpływa poczucie czerpania radości z kontaktu z dziećmi?*

W przeprowadzonych badaniach wzięły udział studentki I roku Instytutu Pedagogicznego Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu, kształcące się na kierunku *pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna*. Badaniami objęto grupę 38 osób w wieku od 19 do 26 lat. W trakcie badań zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, a jako narzędzia badań użyto kwestionariusza ankiety. Studentki odpowiadały na pytania:

- *Czy osobowość nauczyciela wpływa na jakość jego pracy?* – respondentki udzielały odpowiedzi na skali 5-stopniowej (1 – nie, 2 – raczej nie, 3 – nie wiem, 4 – raczej tak, 5 – tak);
- *Jakimi cechami powinien się charakteryzować nauczyciel edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej?*

oraz

- *Jaki jest powód, dla którego zdecydowały się zostać w przyszłości nauczycielem wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego?*

Zainicjowane badania diagnostyczne polegały na zgromadzeniu danych jakościowych, mających formę opinii na temat ważnych cech nauczyciela, a ich celem była próba określenia wzorca osobowościowego nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej widzianego z perspektywy badanych studentek. Ze względu na mało liczną grupę danych podczas opracowywania wyników badań i ich prezentacji zastosowano prezentację tabelaryczną danych z użyciem obliczeń procentowych.

IV. Pożądane cechy osobowościowe nauczyciela wczesnej edukacji w opiniach badanych

Na początku zaprezentujemy wynik badań stanowiący odpowiedź na pierwszy problem badawczy (tabela 1). Dotyczył on kwestii, czy badana grupa studentek docenia wpływ osobowości na jakość pracy nauczyciela.

Tabela 1. Rozkład odpowiedzi studentów dotyczących kwestii, czy osobowość nauczyciela wpływa na jakość jego pracy ($N = 38$)

Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	
	N	%
Tak	30	78,95
Raczej tak	7	18,42
Nie wiem	1	2,63
Raczej nie	0	0,00
Nie	0	0,00
Razem	38	100

Źródło: badania własne

Z analizy zebranych danych wynika, że zdecydowana większość studentek jest przekonana o tym (30 – 78,95%) bądź przypuszcza (7 – 18,42%), że osobowość nauczyciela ma wpływ na jakość jego pracy zawodowej. Jedna studentka (2,68%) nie przedstawiła w tej kwestii zdania. Rozkład pozyskanych danych wskazuje na wysoki poziom świadomości badanej grupy co do roli osobowości oraz jej wpływu na jakość nawiązywanych relacji interpersonalnych.

Następnie warto przywołać kolejne wyniki (tabela 2) odnoszące się do kwestii, czy studentki zidentyfikują i docenia takie cechy nauczyciela, jak cierpliwość, wyrozumiałość oraz pozytywne nastawienie do dziecka jako pożądane w procesie budowania relacji z dzieckiem oraz czy zwrócą uwagę na rolę empatii jako cechy wyróżniającej nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej.

Z przedstawionych danych można wywnioskować, że badane studentki za najbardziej istotne cechy nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej uznały: cierpliwość (27 – 71,05%), kreatywność (18 – 47,37%), empatyczność (13 – 47,37%), odpowiedzialność (13 – 47,3%) i wyrozumiałość (13 – 31,58%).

Na życzliwe i przyjazne nastawienie do dziecka wskazało 9 osób (23,68%). Takie cechy, jak spostrzegawczość (3 – 7,98%), sprawiedliwość (3 – 7,89%), poczucie humoru (3 – 7,98%) i tolerancyjność (2 – 5,26%) były najrzadziej wymieniane w tym kontekście. Warto zaznaczyć, że 13 studentek (34,21%) potraktowało empatię jako cechę istotną w kontekście rozważań nad pożądanymi cechami nauczyciela eduka-

cji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Zdecydowana większość badanych studentek, tj. 25 osób (65,79%), nie wymieniła empatii jako cechy, którą powinien się odznaczać nauczyciel.

Tabela 2. Najważniejsze cechy nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej z perspektywy badanych studentów ($N = 38$)

Cecha	Liczba odpowiedzi	
	N	%
Cierpliwy	27	71,05
Kreatywny	18	47,37
Empatyczny	13	34,21
Odpowiedzialny	13	34,21
Wyrozumiały	12	31,58
Życzliwy/przyjazny dziecku	9	23,68
Miły	8	21,05
Otwarty	8	21,05
Opanowany/spokojny	8	21,05
Ambitny	7	18,42
Opiekuńczy	7	18,42
Sprawiedliwy	6	15,79
Sumienny	5	13,16
Asertywny	4	10,53
Spostrzegawczy	3	7,89
Z poczuciem humoru	3	7,89
Tolerancyjny	2	5,26

Źródło: badania własne

Rozkład pozyskanych danych wskazuje na to, że studentki kierunku *pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna* za pożądane cechy, którymi powinien się legitymować nauczyciel wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego, uznały cierpliwość okazywaną dzieciom, kreatywność w podejściu do nauczania, odpowiedzialność oraz empatię.

Celem badania było również ustalenie, czy na podjęcie przez osoby badane decyzji o chęci zostania w przyszłości nauczycielem wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego miało poczucie czerpania radości z kontaktu z dziećmi (tabela 3).

Tabela 3. Źródła motywacji badanych studentów do kształcenia się na kierunku „pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna” ($N = 38$)

Źródło motywacji	Liczba odpowiedzi	
	N	%
Czerpanie radości ze spędzania czasu z dziećmi	30	78,95
Subiektywne odczucie posiadania cech predysponujących do wykonywania zawodu	11	28,95
Subiektywne odczucie dobrych umiejętności opieki nad dziećmi	9	23,68
Chęć wprowadzenia dzieci w proces dalszej edukacji poprzez obudzenie w nich ciekawości świata	7	18,42
Chęć rozwoju osobistego	4	10,53
Przekonanie o braku dobrych nauczycieli	2	5,26

Źródło: badania własne

Z analizy zebranych danych wynika, że głównym powodem, dla którego respondenci zdecydowali się w przyszłości pracować z dziećmi i zostać nauczycielem edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, jest: odczuwanie radości ze spędzania czasu z dziećmi. Taką motywację wykazało 30 studentek (78,95%). Inne istotne czynniki mające wpływ na podjęcie takiej decyzji to: poczucie posiadania cech osobowości, które predysponują do wykonywania takiego zawodu (11 – 28,95%), przeświadczenie o wystarczających zdolnościach niezbędnych w trakcie opieki nad dziećmi (9 – 23,68%) oraz chęć wprowadzania dzieci w proces dalszej edukacji poprzez obudzenie w nich ciekawości świata (7 – 18,42%).

Rozkład pozyskanych danych wskazuje na to, że głównym powodem, dla którego zdecydowana większość badanych podjęła decyzję o rozpoczęciu nauki na kierunku *pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna*, jest poczucie czerpania radości z przebywania wśród dzieci oraz chęć spędzania z nimi czasu.

V. Podsumowanie

Podsumowując przytoczone rozważania, warto się odnieść do uzyskanych wyników badań własnych. Na podstawie ich analizy jawi się obraz nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej widziany z perspektywy studentów I roku *pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*. W ich opinii ów nauczyciel powinien się charakteryzować następującym zestawem cech pożądanych: a) cierpliwością, b) kreatywnością, c) empatycznością, d) odpowiedzialnością oraz e) wyrozumiałością. Ponadto studentki doceniają następujące istotne ich zdaniem cechy, takie jak f) życzliwe nastawienie do dziecka jako podmiotu oddziaływań, g) opanowanie, h) otwartość oraz to, że i) nauczyciel powinien być osobą miłą.

Wynika z tego, że zwróciły uwagę na wszystkie ważne cechy nauczyciela, które w świetle innych prowadzonych w tym obszarze badań traktuje się jako kluczowe (Gogolin i Szymik, 2018 s. 243–247; Nowak, 2017 s. 97–99; Sosnowska-Bielicz, 2019, s. 172). Studentki w mniejszości potraktowały empatię jako istotną cechę, którą powinien się wyróżniać nauczyciel edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Jako ważną wskazała ją co trzecia badana osoba. Warto zatem zachęcać studentki do bliższego zapoznania się ze znaczeniem roli empatii w kontaktach międzyludzkich, co będzie prowadzić do wzrostu świadomości znaczenia tej cechy. Należy więc motywować studentów do rozwoju owej niezbędnej w pracy zawodowej z ludźmi umiejętności, jaką jest empatia.

Ewentualne dalsze badania w tym obszarze mogą przyjąć formę zaplanowanego wywiadu, w którym badacz zachęci badanych do podzielenia się z nim opiniami na temat postawy refleksyjnej, kreatywnej czy twórczej pedagoga-edukatora małych dzieci.

Roman Kurzeja

Autor jest z wykształcenia psychologiem oraz psychoterapeutą w trakcie zdobywania certyfikatu w Polskim Instytucie Psychoterapii Integratywnej Mileny Karlińskiej-Nehrebeckiej (MKN) w Krakowie, wykładowcą w Instytucie Pedagogicznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu, psychologiem w Ośrodku Interwencji Kryzysowej w Nowym Sączu.

Streszczenie

W artykule zaprezentowany został problem wzajemnych relacji pomiędzy strukturą osobowości a efektywnością wykonywania zawodu nauczyciela wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego. Autor w publikacji skupia się na zidentyfikowaniu tych cech i aby tego dokonać, analizuje oraz interpretuje wyniki badań własnych przeprowadzonych na wybranej grupie studentek pierwszego roku kierunku *pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna* Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu.

Słowa kluczowe: osobowość, nauczyciel, cechy, studentki wczesnej edukacji, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu

Desirable Personality Traits of a Pre-School and Early Education School Teacher – the Perspective of the Institute of Pedagogy of State University of Applied Sciences in Nowy Sącz

Abstract

This paper presents the issue of mutual relations between the personality structure and effectiveness of the performed occupation of a pre-school and early school education teacher. In this publication author focuses on identifying these qualities and in order to do so analyzes and interprets the results of own research conducted in a group of 38 students of

the first year studying *the pre-school and early school education field of study* in the Institute of Pedagogy State University of Applied Sciences in Nowy Sącz.

Keywords: personality, a teacher, qualities, students of the Institute of Pedagogy of State University of Applied Sciences in Nowy Sącz.

Bibliografia

- Gogolin, O., Szymik, E. (2018). *Obraz nauczyciela w oczach uczniów klas I–III szkół podstawowych*. „Chowanna”, t. 1, s. 237–254.
- Klim-Klimaszewska, A. (2010). *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*. Warszawa: Instytut Wydawniczy ERICA.
- Kosyrz, Z. (2005). *Osobowość wychowawcy*. Warszawa: PEDAGOGIUM.
- Nowak, J. (2017). *Preferowane cechy osobowości nauczyciela edukacji przedszkolnej*. „Problemy Współczesnej Pedagogiki”, 3 (1), s. 93–101.
- Oleś, P. (2003). *Wprowadzenie do psychologii osobowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Paśko, I. (2016). *Rozważania o kompetencjach pedagogicznych nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna”, 1 (7), s. 105–119.
- Pervin, L.A. (2002). *Psychologia osobowości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Przetacznik-Gierowska, M., Włodarski, Z. (2014). *Psychologia wychowawcza*, t.1. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Sosnowska-Bielicz, E. (2019). *Wzorzec osobowy nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej – perspektywa nauczycieli*. „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, t. XXXVIII, s. 173–187.